

E. Nieznański

"W tupikie idiealistiezeskoj
gnosielogii", A.M. Łukanow,
"Woprosy filozofii" (1965) : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 1/2, 256-258

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

szerzenie badań na całą aktywność naukową (danej epoki struktury polityczne, ekonomiczne, społeczne...) w oderwaniu od nauki współczesnej, od prawd które ona uświęciła. Historia biologii i sama historia odkryć biologicznych powinna być — utrzymuje Roger — historią myśli biologicznej w jej całości, tzn. powinna ona próbować sięgać możliwie najgłębiej do świadomości i nieświadomości osób i epok. Równocześnie — ponieważ „filozofia stworzyła współczesną biologię” — jej historia „powinna być filozoficzna”.

E. Nieznański

Łukanow A. M., W tupikie idrealistycznej gnozeologii“. Woprosy filozofii. 2. 1965. (Streszczenie).

- A) Szkic historyczny. (A historical sketch): I.
 B) Formy amerykańskiego realizmu. (The forms of American realism): II
 a) Neorealizm. (Neorealism): 1.
 b) Realizm krytyczny. (Critical realism): 2.
 ba) Realizm percepcyjny. (Perceptual realism): 2.1.
 bb) Realizm esencyjny. (Essentive realism): 2.2.
 c) „Powrót do rozumu“. („The Return to Reason“): 3.

W tym artykule — poświęconym gnozeologii amerykańskiej „realistycznej“ filozofii — można rozróżnić dwie części. Pierwsza — daje szkic historyczny: przedstawia trzy okresy i formy realizmu: „neorealizm“, „realizm krytyczny“ i „asocjacje realistycznej filozofii“. W części drugiej autor kolejno tezy każdej z tych trzech odmian — referuje i poddaje krytyce.

I. Szkic historyczny amerykańskiego realizmu

Za datę powstania „realizmu“ w Ameryce — wg Łukanowa — można uważać rok 1910, kiedy to grupa filozofów (R. Perry, E. Holt, W. Marvin, W. Montague, W. Pitkin, E. Spaulding) opublikowała pracę: „Program i pierwsza platforma sześciu realistów“. Autorzy „Programu“ nazwali zajmowane przez siebie stanowisko „neorealizmem“. W 1920 r. neorealizm spotkał się z ostrą krytyką, a G. Santayana, A. Lovejoy, C. Strong, J. Pratt, D. Drake, A. Rogers i P. Sellars wystąpili z nową odmianą realizmu w „Szkicach o krytycznym realizmie“. Około 1940 roku wpływ „krytycznego realizmu“ nieco maleje. Pojawia się jeszcze jedna grupa realistów o nazwie „asocjacja realistycznej filozofii“. Jej przedstawiciele w 1953 r. opublikowali książkę — najbardziej reprezentatywną dla kierunku — p.t. „Powrót do rozumu“.

II. O formach amerykańskiego realizmu

1. Neorealizm wyrzeka się subiektywnego idealizmu, a własną filozofię uważa również za antydualistyczną i nazywa ją „epistemologicznym monizmem“. Dualizm umieszczał poznanie i materię na absolutnie przeciwnych biegunach. Stąd, stawał wobec

nierozwiązalnego problemu: jak poznanie może „uchwycić” materialne przedmioty? Epistemologiczny monizm utożsamia poznanie i materię, głosząc, że rozróżnienie „materialnego” i „idealnego” ma charakter nie jakościowy lecz tylko funkcjonalny. Tendencja utożsamiania „materialnego” i „idealnego” była typowa nie tylko dla neorealizmu lecz także dla filozofii „neutralnego monizmu” machistów, gnozeologii Moore’a i pragmatyzmu Jamesa. To „powstanie” przeciw dualizmowi zainicjował Moore swoją pracą: „Zaprzeczenie idealizmu”. Poznanie wg Moore’a jest określoną aktywnością, której cechą właściwą jest bezpośredniość ujmowania obiektów rzeczywistości.

Za istotne osiągnięcie swojej gnozeologii neorealiści uważają rozwiązanie zagadnienia „egocentrycznej kategorii”, czyli — mówiąc prościej — problemu adekwatnego poznania. Rozwiązanie to — jak zauważył Spaulding (*The New Rationalism*, s. 81) — zależy od rozstrzygnięcia innego pytania: czy sam proces poznawczy zmienia coś z rzeczywistości poznawanej, czy nie zmienia niczego? Neorealiści głosząc bezpośredniość poznania odrzucają możliwość aktywnej roli podmiotu w procesie poznawania przedmiotu (podmiot nie wnosi nic od siebie w ten proces). Dla uzasadnienia zajmowanego stanowiska przyjmują teorię „zewnętrznych stosunków”. Wg tej teorii wszystkie przedmioty i zjawiska rzeczywistości, także poznanie, są „neutralnymi” elementami. (Nie działają na siebie od wewnątrz i nie wywierają zmian). Podmiot, pozostając w zewnętrznym stosunku do przedmiotu, „chwytając” przedmiot w „oryginalne”.

Łukanow wytyka neorealizmowi, że bezprawnie sprowadza percepcję tylko do obiektywnej treści, ignorując jej subiektywną, psychiczną formę. W rezultacie pomijania podmiotowego aspektu, jego aktywnej roli, „epistemologiczny monizm” staje wobec „fatalnego” problemu: jak wyjaśnić fakt pomyłek, błędów, iluzji?

2. „Krytyczni realści” głoszą nawrót do dualizmu. Przyjmują niezależne od podmiotu istnienie rzeczywistości. Twierdzą przy tym, że jest to założenie obwarowane jedynie „psychiczną wiarą” człowieka w zewnętrzny świat. Proces poznawczy przedstawiają oni jako „gnozeologiczny trójkąt” zawierający: podmiot poznający, postulowany przez wiarę przedmiot poznawany i element pośredniczący między podmiotem i przedmiotem zwany „danymi poznania”. Centralnym problemem gnozeologii krytycznego realizmu staje się interpretacja danych ludzkiego poznania. Realizm krytyczny występuje w dwu odmianach: „percepcyjnego realizmu” (Lovejoy, Pratt, Sellars) i „esencyjnego realizmu” (Santayana, Strong, Drake, Rogers). Wg pierwszej odmiany „poznać przedmiot — znaczy przypisać jemu właściwości postrzeżenia, myśleć naturę przedmiotu w formach danej nam treści percepcji” (R. W. Sellars. *Knowledge and its Categories. Essays in Critical Realism*. s. 198). Oceniając stanowisko percepcyjnego realizmu Łukanow utrzymuje, że słuszne jest w nim rozróżnienie psychicznej formy i gnozeologicznej treści postrzeżenia, natomiast błędem jest sprowadzenie całego poznania do percepcji, z pominięciem pojęciowego myślenia. Przedstawiciele esencyjnego realizmu mówią o dwu gatunkach poznania: intuicyjnym i empirycznym. Wg nich w procesie poznawania rzeczywistości człowiek po prostu „odnosi” istotę, czyli powszechnik, do postulowanej rzeczywistości. To stanowisko — zdaniem Łukanowa — przejawia „obiektywno-idealistyczną tendencję”.

Krytyczny realizm, w obu postaciach, nie zauważa tego faktu, że postrzeżenie może

zawierać gnozeologiczną treść tylko dlatego, że ona odzwierciedla rzeczywistość (w stosunku do percepcji wcześniejszą i od niej niezależnie istniejącą).

3. „Powrót do rozumu“, głoszony przez „Asocjacje“, okazuje się — twierdzi Łukaszewicz — powrotem idealistycznej metafizyki Platona, Arystotelesa i Tomasza z Akwinu; jest przejściem na pozycję „obiektywnego idealizmu“. Wg „Asocjacji“ podmiot w procesie poznawczym ujmuje przedmiot w jego „znaczeniu“ dla podmiotu. Rozumienie „znaczenia“ jest tu związane z nauką o formie. O ile dla ontologii forma jest istotą przedmiotu, to dla gnozeologii — jest znaczeniem. Człowiek poznaje „zatem“ duchową naturę bytu. Poznanie (prawdziwe) polega na zbieżności znaczenia, t.j. formy w gnozeologicznym aspekcie, z formą samego przedmiotu jako istoty rzeczy.

„Asocjacja“ nie daje jednak odpowiedzi na pytanie, kiedy i przy jakich warunkach ta zbieżność ma miejsce, a kiedy jej brak.

E. Nieznański

Turowskij M. B., „Dialektika kak metod postrojennija teorii“, Woprosy filosofii. 2. 1965. (Streszczenie).

- a) Wiedza jako forma praktycznej działalności. (Knowledge as a form of practical actions): 1.
- b) Teoria jako historycznie określona forma wiedzy. (Theory as a historically definite form of knowledge): 2.
- c) Metoda a teoria. (Method and theory): 3.
- d) Dialektyka jako metoda konstruowania teorii. (Dialectics as method of construction of any theory): 4.

Praca ta składa się ze wstępu i czterech części. We wstępie autor przybliży czytelnikowi rozumienie tematu przez określenie wzajemnych związków i treści pojęć: metody, przedmiotu i teorii. Przez metodę, wg Turowskiego, rozumie się zwykle sposób badania lub przetwarzania przedmiotu odpowiadający „treści“ tego przedmiotu. Przedmiot w metodzie ukazuje się jako określona teoretyczna konstrukcja, tj. jako rezultat i forma historycznie zdeterminowanej działalności; jest widziany poprzez jego teorię. Naukowa teoria poprzedza metodę logicznie i historycznie.

Zasadniczym zadaniem pracy Turowskiego jest: „wykazać, że dialektyka, immanentna w stosunku do przedmiotów nauk konkretnych, jest logiką teoretycznego myślenia (systemem kategorii), tj. konkretno-ogólną metodologią“.

1. Pierwsza część pracy nosi tytuł: „wiedza jako forma praktycznej działalności“. Percepcja u człowieka — zdaniem autora — będąc bezpośrednią formą odzwierciedlania, nie tylko ujmuje obiekt jako oddzielną rzecz (to co bezpośrednio „dane“), ale jest równocześnie wiedzą, bo ujmuje przedmiot, o ile jest bezpośrednią formą „zadaną“ przez poprzednie ogólnopraczyne doświadczenie człowieka; ujmuje przedmiot jako element systemu związków. Zwierzę konsumuje przedmiot taki, jakim on jest, nie zmienia, nie dostosowuje do potrzeb. Człowiek natomiast zmienia, przystosowuje obiekty do własnych potrzeb. Ta funkcjonalna natura stosunku człowieka do przedmiotu warun-